

Тема:

**Огляд
засідання РАУ**
від 26-27 червня
2019 року

с. 3

NextGen:
перший рік
діяльності

с. 12

**Візити
делегацій НААУ
до Іспанії
та Німеччини:**
обмін досвідом

с. 13

**Прозорість,
чіткість,
зрозумілість —**
нові правила
підвищення
кваліфікації
адвокатів

с. 16

АДВОКАТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Ірина Василик, керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ, к. і. н.

Галина Басара-Тилищак, Інститут історії України НАН України, к. і. н.

Історія України у XX столітті — це період боротьби українського народу за власну державність. Вир цієї боротьби охопив українців у всіх соціальних верствах та професійних корпораціях. Роль адвокатського корпусу в українському державотворенні заслуговує на особливе визнання і пошанування. Під час розбудови української державності у першій половині XX століття саме представники адвокатури стали президентами, прем'єр-міністрами, парламентарями, міністрами і дипломатами, суддями і послами.

АДВОКАТИ-ПРОВІСНИКИ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ

2019 рік Україна відзначила століття знаменної події — сторіччя проголошення Соборності та об'єднання в єдину державу її західних та східних земель. Безпосередню роль у цих подіях відіграли адвокати, підписи яких стоять на документах про Акт Злуки, що був проголошений 22 січня 1919 року на Софіївському майдані у Києві. Однак передісторія вікомонних подій розпочалася ще наприкінці XIX століття, коли окремі представники адвокатури присвятили своє життя і фах служінню Україні та її народу. Серед адвокатів-провісників української державності та Соборності у підросійській частині — адвокат з Ніжина **Олександр Кониський** — автор слів духовного гімну українців «Молитва за Україну» («Боже великий, єдиний»); адвокат **Ілля Шраг** з Чернігова, громадсько-політичний і культурно-освітній діяч, депутат і керівник української фракції І-ї Державної Думи Російської імперії від Чернігівщини (1906 р.), який був автором законопроекту про автономію України; адвокат **Микола Міхновський** з Харківщини, який вперше висунув пропозицію щодо об'єднання східних і західних українських територій і ще у 1900 році видав брошуру «Самостійна Україна»; адвокат, видавець і публіцист з Полтави **Микола Дмитрієв**.

Провісниками Соборності на західних українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, ста-

ли представники «адвокатської доби» — періоду національного відродження у Галичині у 80-х роках XIX століття, ключову роль у якому відіграли адвокати. Представники цього покоління перетворили Східну Галичину з відсталої з матеріального і культурно-освітнього погляду провінції імперії на «П'ємонт» українського національного відродження.

У 1890-х роках у Східній Галичині самостійну адвокатську практику розпочала ціла генерація українців-випускників Львівського університету: **Євген Олесницький** (Стрий), **Теофіл Кормош** (Перемишль), **Михайло Король** (Жовква), **Андрій Кос** (Калуш), **Андронік Могильницький** (Рогатин), **Михайло Дорундяк** (Борщів), **Іван Мандичевський** (Станіслав, нині Івано-Франківськ), **Іван Струтинський** (Лісько), **Іван Лошків і Станіслав Никалюк** (Тернопіль), **Ярослав Кулачковський, Кость Левицький, Степан Федак, Микола Шухевич** (Львів), **Теофіл Окуневський** (Городенка), **Антін Горбачевський** (Чортків), **Андрій Чайковський** (Бережани), **Льонгин Озаркевич** (Городок), **Данило Стахура** (Самбір), **Кирило Трильовський** (Коломия), **Северин Данилович** (Борщівці).

Особливістю «покоління адвокатів» було те, що його представники добре розуміли визначальну роль культурно-освітнього та економічного чинників у житті народу. Саме адвокати були серед засновників та провідних діячів товариства «Просвіта». Утворені ними господарсько-економічні організації, такі як «На-

родна Торговля», «Товариство взаїмних забезпечень від вогню, крадіжки та взлому «Дністер», банк «Дністер», Крайовий Союз Кредитовий та регуляторний орган — Крайовий Союз Ревізійний, страхова компанія «Карпатія», Земельний іпотечний банк активно розвивалися і перетворилися на дієву матеріальну підмогу українства.

Завдяки своїй праці у двох основних законодавчих органах Австро-Угорської імперії — Віденському парламенті та Галицькому Крайовому Сеймі — адвокати стали учасниками й творцями політичних перетворень у державі.

АДВОКАТИ-БУДІВНИЧІ ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Період Української революції 1917 — 1921 років — переломний момент в історії України ХХ століття. Українці проголосили та відстоювали зі зброєю в руках Українську Народну Республіку — першу українську державність з парламентом, урядом і законодавством, відчували свою соборність, стали державотворчою нацією. Адвокати були активними учасниками розбудови держави та визвольної боротьби. Чимало з них займалися громадсько-політичною роботою на місцях — обиралися міськими головами і депутатами органів місцевого самоврядування, обіймали посади у місцевих адміністраціях, розбудовували мережу політичних партій, засновували і розвивали громадські організації. Щонайменше 22 адвокати або помічники адвокатів були членами всеукраїнського законодавчого органу — Центральної Ради, яку очолював Михайло Грушевський. Серед прізвищ відомих адвокатів доби Української революції 1917 — 1921 років — київський міський голова **Євген Рябцов**; мер Бахмута — **Лев Флейшер**; міський голова Липівця на Київщині — **Василь Химерик**; один із засновників Української Центральної Ради і заступник її голови, кооператор і голова правління Українбанку — **Федір Крижанівський**, член УЦРади та директор її канцелярії, згодом знаний учений-історик і правник — **Андрій Яковлів**; міністр польських справ Української Народної Республіки — **Мечислав Міцкевич**.

В українському державотворенні брали участь такі провідні адвокати Наддніпрянщини, як адвокат **Петро Климович** з Одеси — організатор і керівник «Просвіти», член Одеської міської управи, протягом багатьох років депутат (гласний) Одеської міської думи

та міністр фінансів Української Народної Республіки; адвокат **Григорій Степура** з Хмельниччини, який був у ці роки губернським комісаром Поділля та Харківщини; адвокат **Самійло Підгірський** з Волині, один із засновників Українського правничого товариства, суддя Київського апеляційного суду УНР; адвокат **Федір Матушевський** з Черкащини, посол УНР у Греції та багато інших.

Серед державних утворень доби Української революції 1917 — 1921 років Гетьманат Павла Скоропадського займає особливе місце. У його основу було покладено консервативно-ліберальні цінності, базовані на визнанні права приватної власності, а також український територіальний патріотизм, толерантний до російської духовно-культурної спадщини.

29 квітня 1918 року на Всеукраїнському з'їзді хліборобів Павло Скоропадський був проголошений гетьманом України. На зміну парламентській за формою правління, революційно-демократичній за сутністю, соціалістичній за ідейним спрямуванням Українській Народній Республіці прийшла Українська Держава.

Основний кістяк першого кабінету міністрів правління Павла Скоропадського був затверджений 3 травня 1918 року. Його очолив відомий земський діяч, представник стародавнього козацько-старшинського роду Федір Лизогуб. Через відмову українських соціалістичних партій брати участь у формуванні уряду до нього увійшли переважно діячі правих поглядів, представники російської кадетської партії. Каденція першого кабінету була найтривалішою — понад півроку. За цей час були досягнуті найвагоміші здобутки у державному будівництві.

25 жовтня 1918 року Павло Скоропадський призначив уряд, який був результатом пошуку порозуміння гетьмана з лідерами опозиційного Українського Національного Союзу і в якому було значно посилене проукраїнське демократичне крило. Однак завершення Першої світової війни та поразка країн Четверного Союзу — союзників гетьмана обумовило те, що цей склад Ради Міністрів проіснував всього три тижні. 14 листопада 1918 року П. Скоропадський відправив цей уряд у відставку, а вже наступного дня призначив новий кабінет, складений виключно з діячів правої, проросійської і проантантівської орієнтації на чолі з колишнім посадовцем царської адміністрації С. Гербелем. Цей уряд протримався рівно місяць, організовуючи військову протидію піднятому Директорією

повстанню. Останнім актом Ради Міністрів стала постанова від 14 грудня 1918 року про передачу влади Директорії.

До складу урядів Гетьманату Павла Скоропадського увійшли видатні адвокати: тимчасово виконуючим обов'язки Голови Ради Міністрів у травні 1918 року, а також міністром освіти і мистецтва у травні — жовтні 1918 року був адвокат **Микола Василенко**; з травня по липень державним секретарем Ради Міністрів, а з липня по грудень 1918 року — адвокат **Ігор Кістяковський**; міністром торгівлі та промисловості Української Держави у травні — жовтні 1918 року — адвокат **Сергій Гутник**; міністром праці у жовтні 1918 року — адвокат **Максим Славинський**; членом Державного Сенату — адвокат **Михайло Пухтинський**; послом Української Держави у Туреччині — адвокат **Олександр Кістяковський**.

Осінь 1918 року принесла завершення Першої світової війни. Після поразки країн Четверного союзу гетьман Павло Скоропадський втратив опору свого правління у вигляді німецької та австро-угорської військової присутності в Україні. Слабкість гетьманської влади дозволила опозиційним українським силам підняти антигетьманське повстання, яке розпочалося 14 листопада 1918 року. Через місяць, у грудні 1918 року, гетьман зрікся влади. Українська Народна Республіка була відновлена. Центральне місце в системі влади посіла Директорія, що виникла як колегіальний орган управління в умовах антигетьманського повстання. Серед п'яти діячів, що увійшли до її складу, був адвокат **Опанас Андрієвський**.

Два роки Директорія та уряди УНР діяли у складних внутрішніх і зовнішніх обставинах. Одночасно відбувалися бойові дії на кількох фронтах: більшовицько-українська війна, воєнний конфлікт зі Збройними силами Півдня Росії, польсько-українська війна в Галичині.

Директорія здійснювала переважно політичне керівництво, тоді як вирішення конкретних проблем цивільного і військового життя було покладено на уряд — Раду Народних Міністрів. Формування уряду відбулося за коаліційним принципом. До уряду надіслали своїх представників усі політичні партії, які входили до Українського Національного Союзу, — політичний блок партій та громадських організацій, опозиційних до Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Протягом 1918 — 1920 років змінилося

шість складів уряду, який неодноразово переїздив із Києва до Вінниці, Кам'янця-Подільського.

У складі урядів Української Народної Республіки доби Директорії на найвищих державних посадах працювали адвокати: міністр юстиції та міністр військових справ УНР **Григорій Сиротенко**; державний секретар Ради Народних Міністрів **Михайло Корчинський**; заступник міністра закордонних справ, голова української дипломатичної місії у Лондоні, представник УНР на Паризькій мирній конференції 1919 — 1920 років **Арнольд Марголін**; міністр праці УНР **Валентин Садовський**; тимчасово керуючий міністерством внутрішніх справ, міністр юстиції, керуючий міністерством закордонних справ, заступник голови Ради Міністрів **Андрій Лівіцький**; керівник Головного управління преси й пропаганди уряду УНР **Осип Назарук**; губернський комісар Волині та Поділля **Федір Сумневич**; посол УНР в Чехословаччині **Максим Славинський**.

Утворення Західноукраїнської Народної Республіки стало логічним підсумком розвитку національно-політичного руху на українських землях у складі Австро-Угорської імперії. Провідну роль у цьому процесі відіграли українські адвокати. Їхня громадська та політична діяльність сприяла згуртуванню українців на спільну боротьбу за власну державність.

Під час визвольної боротьби українські адвокати Євген Петрушевич, Кость Левицький, Лев Бачинський, Сидір Голубович, Іван Макух, правник Дмитро Вітовський та інші представники правової еліти Галичини, Буковини та Закарпаття стали авторитетними лідерами суспільного процесу, взяли на себе місію творення і розбудови Української Держави на теренах колишньої Австро-Угорської імперії.

16 жовтня 1918 року правитель Австро-Угорщини цісар Карл підписав маніфест про перетворення Австро-Угорщини у федеративну державу. 18 жовтня 1918 року у Львові було скликано Установчі збори — Конституанту, на яких утворено представницький орган українців — Українську Національну Раду (УНРаду). До неї увійшли українські депутати до австрійського парламенту та галицького сейму, представники українських політичних партій та студентства. Правники виявилися найбільш представленими у складі західноукраїнського парламенту: з 187 депутатів вони становили майже третину — 55 осіб.

19 жовтня 1918 року за участю сотень делегатів УНРа проголосила створення на етнічних українських землях Австро-Угорської імперії Української Держави. 13 листопада 1918 року Українська Національна Рада затвердила конституційні основи новоствореної держави «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії». Нова держава отримала назву Західноукраїнська Народна Республіка. Було створено уряд — Тимчасовий Державний Секретаріат. Прем'єр-міністром й міністром фінансів став адвокат **Кость Левицький**. Президентом парламенту ЗУНР — Української Національної Ради та диктатором Західної Облaсті Української Народної Республіки — був адвокат **Євген Петрушевич**, а віце-президентом — адвокат **Лев Бачинський**. Прем'єр-міністром другого уряду ЗУНР і державним секретарем фінансів — адвокат **Сидір Голубович**. Міністром внутрішніх справ в уряді К. Левицького — адвокат **Лонгин Цегельський**, а в уряді С. Голубовича — адвокат **Іван Макух**, заступником міністра внутрішніх справ — адвокат **Роман Перфецький**. Головою (міністром) харчового уряду (міністерства) був адвокат **Степан Федак**, секретарем Президії уряду ЗУНР — адвокат **Степан Витвицький**. У місцевій владі з 48 політичних повітових комісарів, котрі очолили повітові виконавчі структури у листопаді 1918 року, 25 були адвокатами.

ТВОРЦІ СОБОРНОЇ ДЕРЖАВИ

22 січня 1919 року втілилася у життя мрія поколінь українського народу про незалежне державне життя — відбулося об'єднання Української Народної Республіки (УНР) та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Двісті років до того дня українські землі — Наддніпрянщина, Галичина, Буковина і Закарпаття знаходилися у різних державно-політичних утвореннях та правових системах. Проте почуття спільності єдиного народу було глибоко закорінене у пластах історичної свідомості й спиралося на однаково близький усім етнографічним землям етнонім «Україна».

До творення єдиної держави століття тому активно долучилися представники адвокатури з обох берегів Збруча. Адвокати були активними учасниками розробки правових документів, проведення підготовчих переговорів та проголошення Соборності УНР. 1 грудня 1918 року у місті Фастів представники ЗУНР ад-

вокати **Дмитро Левицький** та **Лонгин Цегельський** підписали з членами Директорії УНР, серед яких був адвокат **Опанас Андрієвський**, а також Володимир Винниченко, Симон Петлюра та Федір Швець, так званий «Передвступний» договір, який започаткував процес об'єднання.

3 січня 1919 року Українська Національна Рада одностайно прийняла ухвалу «Про Злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою». У документі зазначалося, що до скликання на території об'єднаної республіки Установчих зборів законодавчу владу в ЗУНР виконує Українська Національна Рада. До того ж часу цивільне і військове управління здійснює Рада Державних Секретарів.

22 січня 1919 року Директорія УНР підписала Універсал про підтримку ухвали УНРади ЗУНР від 3 січня 1919 року. Універсал проголошував: *«Віднині воєдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України, Західноукраїнська Народна Республіка (Галичина, Буковина і Закарпаття) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснилися вікові мрії, якими жили і за які вмирали кращі сини України. Віднині є єдина Українська Народна Республіка»*.

22 січня 1919 року, у першу річницю IV Універсалу Української Центральної Ради і проголошення незалежності УНР, на Софійській площі у Києві відбулося урочисте проголошення Актів Злуки — ухвали УНРади ЗУНР та Універсалу Директорії УНР.

На святі Злуки 22 січня 1919 року у Києві була присутня делегація Західноукраїнської Народної Республіки у складі 36 осіб. Її очолив віце-президент УНРади адвокат **Лев Бачинський**. Його виступом розпочалося свято проголошення Злуки УНР та ЗУНР. Після цього Державний секретар ЗУНР адвокат **Лонгин Цегельський** зачитав ухвалу УНРади й передав її голові Директорії УНР Володимирі Винниченку. У свою чергу, В. Винниченко виступив з промовою від імені Директорії УНР. А член Директорії Федір Швець зачитав Універсал Директорії УНР. Адвокат з Галичини **Ярослав Олесницький** зачитав Акти Злуки французькою мовою для іноземних дипломатів.

Наступного дня Акти Злуки були ратифіковані Трудовим Конгресом України. Згідно із «Законом про форму влади на Україні», ухваленим Трудовим Конгресом 28 січня 1919 року, до складу Директорії мав увійти представник ЗУНР — голова УНРади адвокат **Євген Петрушевич**. Західноукраїнська Народна

Республіка отримала назву Західна Область Української Народної Республіки — ЗОУНР. Гербом ЗОУНР став тризуб, замість лева.

Акти Злуки з юридичного боку не були втілені до кінця, однак об'єднання певною мірою було зреалізоване у політичній, військовій, господарській і фінансовій сферах. Діячі ЗУНР увійшли до загальноукраїнських органів законодавчої та виконавчої влади. І серед них, крім Євгена Петрушевича, також бачимо представників української адвокатури: **Володимира Темницького**, міністра закордонних справ, **Лонгина Цегельського**, першого заступника міністра закордонних справ УНР, **Осипа Назарука**, який очолив Управління преси та інформації в уряді УНР.

Наприкінці 1920 року останньому уряду доби Директорії УНР довелося виїхати на територію Польщі. Ще раніше через поразку у польсько-українській війні до Відня і Берліна змушені були емігрувати очільники ЗУНР. Більшість урядовців опинилися

в еміграції і продовжили діяльність у державних органах в екзилі. Тих, хто залишився в Україні, окупованій більшовицькими військами, очікувала трагічна доля жертв політичних репресій.

Центр дослідження адвокатури і права відкриває славетні імена адвокатів минулого під кутом зору їх ролі в українському державотворенні. Проголошена сто років тому Соборність, незважаючи на подальші невдачі національно-державної боротьби, стала неодмінним атрибутом української державності. Під першими документами про єдину незалежну українську державу стоять підписи українських адвокатів. Незаперечним залишається величезний внесок адвокатського корпусу у зміцнення відчуття спільності народу, розвитку національної свідомості, підняття українського духу. Попередні покоління адвокатів проголошували незалежність України, завдання ж сьогоденішнього покоління — зберегти її.